

Kongresser och utställningar

Symposiet »Svensk arkeologi i utlandet – etiska aspekter«

Lördagen 25 november 2000 arrangerade Svenska Arkeologiska Samfundet i samarbete med Östasiatiska Museet ett heldagssymposium på rubricerade tema. Stöd för arrangemanget erhöles från Riksantikvarieämbetet och Statens Kulturråd. Programmet indelades i ett inomvetenskapligt möte på förmiddagen i Östasiatiska Museets hörsal och ett möte öppet för allmänheten på eftermiddagen i Moderna Museets hörsal. Samfundets våren 2000 antagna »Principer för god arkeologisk praxis« utgjorde bakgrund till symposiet.

Förmiddagens föredrag var fyra stycken och efterföljdes av en livlig debatt om etik och arkeologi. Paul Sinclair framhöll att det gäller att bygga upp den identitet som afrikanska länder förnekats på grund av kolonialismen. Under 1970-talet exploaterades folk i Zimbabwe i samband med utgrävningar. Inga löner betalades och föremålen fördes ur landet. Nu är det viktigt att bidra istället för att tillskansa sig. Det innebär en förändring av arkeologin. Jämlikt »partnership« mellan utländska och inhemska intressen måste finnas. Regler som gäller i landet måste följas för att undvika kulturell ensidighet och åtföljande konflikter.

Christina Fredengren redogjorde för sitt förhållningssätt vid fem års grävningar på Irland i »The Crannog Research Programme«. Crannogs är artificiella öar med boplatser. Intervjuer om vad dessa betyder för invånarna idag är en viktig del av projektet. En lokal koppling är viktig. Fredengren har strävat efter – och lyckats med – att bli betraktad »som en dotter i byn«. Man måste vinna respekt hos irländska kollegor och accepteras som irländsk arkeolog. Det gäller att inte visa en nationell identitet vid medverkan i ett utländskt projekt.

Allan Klynne talade om problem som uppstår när obetalda frivilliga anlitas för utgrävningar i Italien. Deras intresse och ambitioner varierar, liksom deras förkunskaper. Italienska

krav på »prissättning« av artefakter som påträffas utgör ett etiskt problem liksom vilket språk som ska användas med deltagare som har olika ursprung. Problemen kan minskas genom bra gruppindelning, goda exempel och en god gemenskap. Det behövs ett grävningråd – en »think-tank« – samt någon form av kontrakt som de deltagande får skriva på.

Anna Källén berörde grävningserfarenheter i Laos. Temat var »skapande möten«. Ingen arkeologisk institution finns i landet och bara några få utbildade arkeologer. Svenska erfarenheter av fornlämningsinventering är svårapplicerade på grund av vegetationen. Intervjuer med ortsborna har visat sig vara en bättre metod. Dessa kontakter har medfört att de svenska arkeologerna anpassat sig till lokala förhållanden och nu tillämpar flexibla metoder. Invånarna har en egen uppfattning om tid och rum och andetron är utbredd. Källén berörde begrepp som exotisering, där man skapar en negativ spegelbild och en förenkling av »den andra«, samt kreolisering då olika traditioner möts och skapar nya.

I den efterföljande diskussionen framhölls att problemet med »den andra» förekommer inte bara vid grävningar i utlandet utan även i Sverige. Det gäller att lyssna på denna andra. En markägare vet hur hans mark är beskaffad och vad som finns där. Kan det ses på samma sätt som att andar talar ur krukor?

Vi har själva våra andar även om vi har civiliserat dem. Studier av museimagasinen efterlystes – »dessa undervärldar, vår kyrkogård, ett idealiserat paradigm som vi besöker då och då« (Jarl Nordbladh).

Innebär utifrån-perspektivet en möjlighet eller en svårighet? Varför arbetar inga utländska arkeologer i Sverige? Hur förmedlar vi erfarenheter från kulturkrockar? Varför lyckas vi inte intressera nysvenskar för landets kulturarv? Det är exempel på frågor som ställdes utan att svar fanns.

Arkeologi är ett sätt att hantera fornminnen men innebär också förstörelse. Är det berättigat att ge sig ut och »peta i andra kulturer« om man inte gjort klart för sig vad man vill veta? Hur ska det kulturella arvet i exempelvis Laos hanteras? Vad finns kvar när vi har lämnat ett projekt i ett land? Är det inte en plikt att berätta för bonden hur vi arkeologer ser på området och vilka metoder vi använder samt vad vi vill uppnå? Det är viktigt att »gå från expedition till partnership«.

Under eftermiddagens öppna möte tog Östasiatiska Museets chef Magnus Fiskesjö upp villkoren för svenska och andra arkeologer från Väst vid fältarbete i Asien förr och nu. Han berörde bl.a. John Gunnar Anderssons (Kina-Gunnar) banbrytande arkeologiska verksamhet i Kina. Den medförde att svenska arkeologer än idag är välkomna i Kina.

Fiskesjö berörde frågor som »Var kommer tillstånd från? Vem ber vi om lov att gräva? Vem möter arkeologerna på platsen?«. Idag finns ett välutbyggt forskarsamhälle i Kina och Japan med resurser och prestige – till skillnad från på Kina-Gunnars tid. På lokal nivå är det viktigt ta reda på befintlig kunskap. Arkeologer har ansvar för att bevara världsarv för alla!

Olof Brandt från Svenska Institutet i Rom tog upp etiska aspekter utifrån institutets grävningar under kyrkan San Lorenzo in Lucina, byggd på 400-talet ovanpå ett romerskt kvarter. Vad är rätt eller fel i svenska grävningar i utlandet och vad är rätt och fel gentemot fornlämningen? Institutet har för sin del slutat gräva under kyrkan och hämtar information istället från äldre grävningar. När man gräver blir man även delaktig i frågor om bevarande och förståelse av fornlämningen.

Medelhavsmuseets nya chef, Sanne Houb Nielsen, diskuterade samlandets historia utifrån ett museiperspektiv. Varför ser samlingar ut som det gör? Är de relevanta? Är de representanter för pågående forskning eller ej? Redan under antiken rövades och samlades föremål. Gustav III köpte statyer från Italien. Efter

de svenska utgrävningarna på Cypern under 1920-talet fördes ca 65% av de närmare 40 000 föremålen till Medelhavsmuseet! Det vore helt otänkbart idag.

Den efterföljande paneldiskussionen inleddes med två korta anföranden. Håkan Karlsson från Lunds Universitet tog upp etiska aspekter »mellan modernitet och postmodernitet«. Ett grundproblem är kollisionen mellan personlig moral och etiska koder. Vi måste sträva efter etik med universell giltighet. Vi kommer inte undan att behandla de etiska och moraliska frågorna i arkeologin.

Staffan Lundén från Göteborgs Universitet erinrade om att svenska museer medverkat vid smuggling av föremål från tredje världen. Gravplundring pågår ständigt i många länder. Många av föremålen i våra antikaffärer säljs utan ursprungsuppgifter. Så länge museerna och samlarna inte frågar efter ursprung kommer plundringen att fortgå.

Paneldebatten mellan inledarna, Fiskesjö och Houb Nielsen leddes av Anders Björns-son. Sammanfattningsvis nämndes att det inte kan uteslutas att Östasiatiska Museet har äldre plundergods i sina samlingar. Museet köper dock numera endast föremål med dokumenterad och acceptabel proveniens. Återbördande av föremål är endast aktuellt om goda grunder finns härför.

Under den mycket tänkvärda symposiedagen ställdes många frågor som väntar på svar. Arkeologiska Samfundets nya riktlinjer bör ses som ett levande dokument som ständigt behöver ses över. Det behövs ytterligare debatt och fördjupning samt konstruktiva förslag till lösningar på berörda problem. Kanske kan ett kommande seminarium inriktas på detta?

Nils Ringstedt
Författarvägen 5
SE-167 71 Bromma
Nils.Ringstedt@sis.se